
Levensloop van invloed op pensioenplannen

MARLEEN DAMMAN

De basis voor keuzes rondom pensionering wordt al tijdens de actieve loopbaan gelegd. Niet alleen ervaringen op het werk of problemen met de eigen gezondheid maar ook gebeurtenissen op het gebied van relatievorming en -ontbinding hangen samen met de plannen die oudere werknemers maken over werk en pensioen. Vooral mensen met een stabiele carrière en een stabiel huwelijk blijken meer geneigd tot vervroegd uittreden.

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Het beeld bestaat dat voor mensen hun pensionering pas een paar jaar voor de pensioendatum een rol gaat spelen. Het gangbare onderzoek naar pensionering sluit hierbij aan en richt zich vooral op factoren vlak voor het pensioen. De vraag is of hiermee niet veel beslissende factoren worden gemist. Immers, een levenslange aanstelling bij één werkgever is niet langer de standaard. En ook een levenslange relatie met één partner is niet langer vanzelfsprekend. Gebeurtenissen eerder in de levensloop kunnen van betekenis zijn omdat zij financiële en sociale consequenties hebben waarbij het op voorhand niet duidelijk is hoe dat op pensioenplannen uitwerkt. In dit artikel wordt daarom onderzocht of ingrijpende gebeurtenissen eerder in het leven – zoals een baanwisseling of een echtscheiding – van invloed zijn op keuzes en ervaringen rondom pensionering. Hebben deze levensloopgebeurtenissen consequenties voor het maken van pensioenplannen? Onderzoek van het NIDI biedt inzicht in deze vraag.

Pensioenplannen

Tussen 2001 en 2011 werd in het NIDI Werk en Pensioen Panel een grote groep oudere werknemers gevolgd in de overgang van werk naar pen-

sioen (zie kader). In 2001 waren zij allemaal nog aan het werk. De pensioenplannen van de deelnemers aan het onderzoek destijds weerspiegelen duidelijk de cultuur van vervroegde uitstroom die aan het begin van deze eeuw nog gangbaar was. De gemiddelde leeftijd waarop men wilde stoppen met werken lag rond de 60 jaar. Toch verschilden de pensioenplannen aanzienlijk. Op de vraag “Wilt u na uw 60/61ste nog blijven werken?” antwoordde 22 procent van de 50-59 jarigen instemmend, 17 procent zei ‘misschien’ en iets meer dan 60 procent van de bestudeerde werknemers was dit niet van plan.

Invloed levensgebeurtenissen

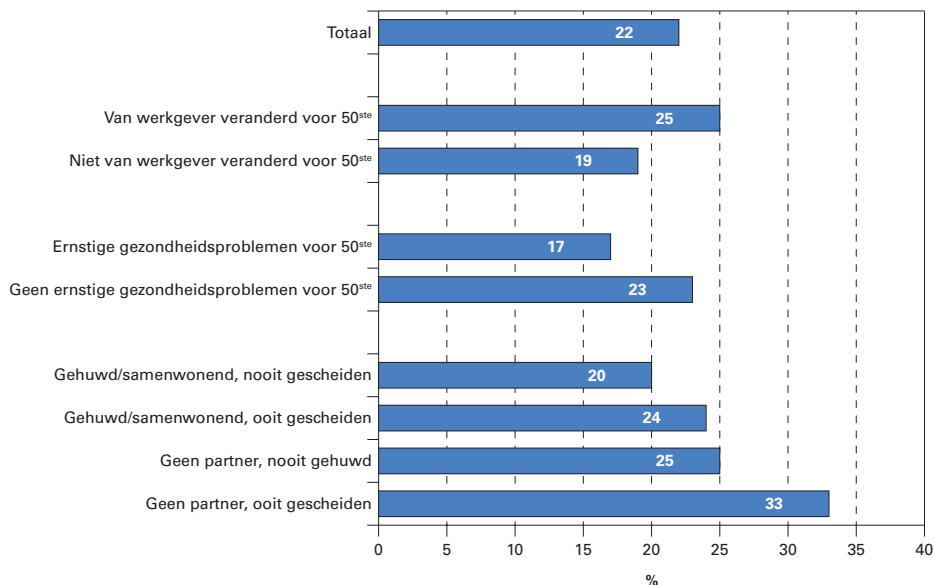
De verschillen in pensioenplannen tussen oudere werknemers blijken samen te hangen met gebeurtenissen die ze eerder in hun leven hebben meegemaakt. Eerdere levenservaringen op het gebied van werk, gezondheid en familie blijken allemaal van belang te zijn. Allereerst speelt gezondheid een belangrijke rol. Figuur 1 laat zien dat ernstige gezondheidsproblemen voor het 50ste levensjaar de geneigdheid om vroeg met pensioen te gaan vergroten. Instabiliteit op het gebied van werk en familie hangt juist samen met de intentie om relatief laat met pensioen te gaan. Zo zijn de werknemers die voor hun 50ste van werkgever zijn veranderd meer geneigd om door te blijven werken dan degenen die niet van werkgever zijn gewisseld.

Ook het meemaken van een echtscheiding speelt een rol. Vooral degenen die zijn gescheiden en daarna niet meer zijn gaan samenwonen met een partner willen relatief lang doorwerken. Opvallend is dat het opnieuw vinden van een partner het effect van echtscheiding af lijkt te zwakken. Degenen die zijn hertrouwd of ongehuwd samenwonen na een echtscheiding verschillen weinig in hun pensioenintenties van de continu gehuwde groep.

In dit artikel is gebruik gemaakt van data van het NIDI Werk en Pensioen Panel. In 2001 is het NIDI gestart met een onderzoek onder een grote groep oudere werknemers – toen 50 tot 64 jaar – van de Rijksoverheid en 3 grote private bedrijven in Nederland. Aan deze oudere werknemers werden vragenlijsten gestuurd. In 2006/2007 en 2011 werden dezelfde werknemers nogmaals gevraagd om deel te nemen. Bijna 1300 ouderen zijn over een periode van 10 jaar gevolgd. Aangezien alle respondenten werkzaam waren op het eerste meetmoment en daarna zijn gevolgd in de tijd, geven deze data gedetailleerde inzichten in de pensioentransities van de bestudeerde werknemers.

Verder werd er tijdens de tweede dataverzamelingsronde in 2006/2007 een beroep gedaan op het geheugen van de deelnemers om informatie te verzamelen over eerdere levensgebeurtenissen. Dit maakt de data uitermate geschikt om de relaties tussen eerdere levensgebeurtenissen en pensionering te bestuderen.

Figuur 1. Percentage respondenten dat in 2001 van plan was om na het 60ste of 61ste levensjaar nog te blijven werken, naar levensgebeurtenis; werknemers in de leeftijdsgroep 50-59 jaar in 2001

Noot: De groep ‘geen partner, weduwe/weduwnaar’ was erg klein en de cijfers over deze groep worden daarom niet gepresenteerd.

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel, 2001 en 2006/2007.

Foto: Rodrigo Soldon/Flickr

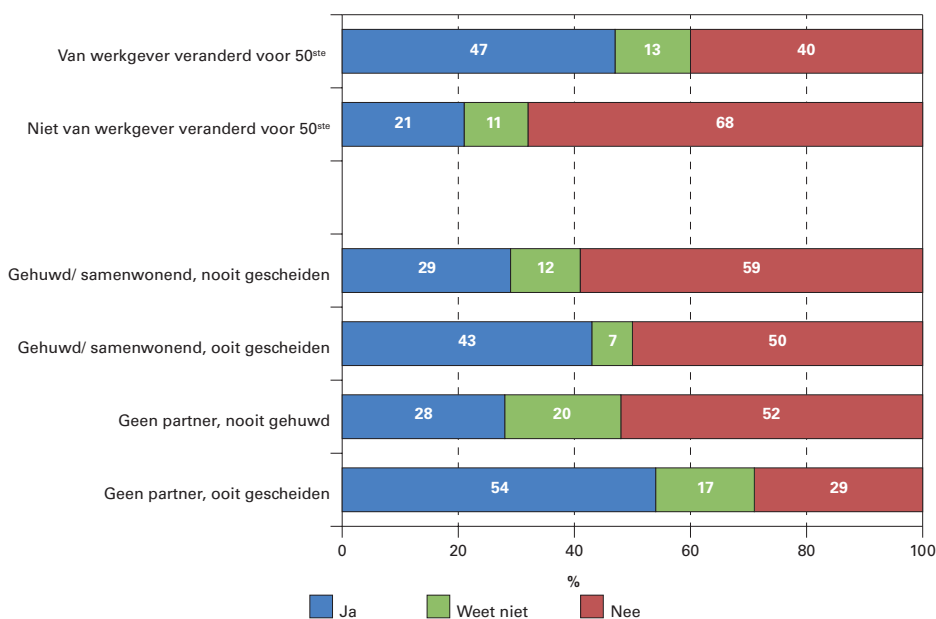

Foto: Gerard Stolk/Flickr

Waarom hangen eerdere levensgebeurtenissen samen met pensioenplannen? De financiële consequenties van het meemaken van een baanwisseling of echtscheiding, bijvoorbeeld voor het opgebouwde pensioen, kunnen een gedeeltelijke verklaring bieden. In de toelichting bij het Uniform Pensioenoverzicht dat werknemers ontvangen van hun pensioenuitvoerder wordt het expliciet genoemd: “Sommige gebeurtenissen in uw leven hebben invloed op uw pensioen”. Naast arbeidsongeschiktheid en overlijden wordt er gewezen op de invloed die trouwen, echtscheiding en verandering van baan kunnen hebben op het pensioen. De genoemde levensgebeurtenissen blijken dan ook duidelijk samen te hangen met de perceptie die 50-59 jarigen hebben van een zogenoemd pensioengat.

Figuur 2 laat zien dat mensen die van werkgever zijn veranderd meer geneigd zijn om te denken dat ze een pensioengat hebben opgelopen tijdens hun carrière dan degenen die bij dezelfde werkgever in dienst zijn gebleven. Bijna de helft van de mensen die van werkgever zijn veranderd antwoordde instemmend op de vraag “Denkt u dat u een pensioengat hebt opgelopen tijdens uw loopbaan?”, tegenover ongeveer 20 procent van degenen die minder mobiel waren. Ook de financiële consequenties van een echtscheiding voor de pensioenopbouw zijn terug te vinden in de figuur. Onder ooit gescheiden oudere werknemers, zowel degenen die opnieuw een partner hebben gevonden als degenen die alleen wonen, denkt een aanzienlijk deel een pensioengat te hebben.

Figuur 2. Perceptie van het hebben opgelopen van een pensioengat tijdens de loopbaan, naar levensgebeurtenis; werknemers in de leeftijdsgroep 50-59 jaar in 2001

Noot: De groep ‘geen partner, weduwe/weduwenaar’ was erg klein en de cijfers over deze groep worden daarom niet gepresenteerd.

Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel, 2001 en 2006/2007.

Toch spelen naar verwachting niet alleen de financiële consequenties van levensgebeurtenissen een rol. Levensgebeurtenissen kunnen eveneens gevolgen hebben voor de werksituatie, gezondheid en sociale omgeving in de jaren rond pensioen en daardoor keuzes en ervaringen rondom pensionering beïnvloeden. Zo heeft eerder onderzoek aangetoond dat het meemaken van een echtscheiding consequenties heeft voor het sociale netwerk van de betrokkenen. Het meemaken van een echtscheiding kan bijvoorbeeld het belang vergroten van collega’s binnen het sociale netwerk van de gescheiden persoon. In dat geval kan pensionering – waarbij de werkrol moet worden losgelaten – als een ingrijpende transitie worden ervaren.

Vooral sociale contacten via werk worden gemist

Om inzicht te krijgen in deze ervaringen na pensioen zijn aan de gepensioneerde deelnemers van het onderzoek vragen gesteld over aspecten van hun oude werk die ze missen nu ze met pensioen zijn. In hoeverre missen gepensioneerden hun vroegere inkomen, de sociale contacten via het werk, of juist de status die het werk hen gaf? Van deze drie aspecten blijkt het missen van so-

ciale contacten het meest voor te komen onder de gepensioneerden (tabel 1). Gemiddeld 2,5 jaar nadat de deelnemers gebruik hadden gemaakt van een regeling voor (vervroegde) uitstreding gaf 18 procent aan de sociale contacten via het werk (heel) erg te missen. Ongeveer 12 procent gaf aan het inkomen te missen en slechts 4 procent mist de status die de werkkrol gaf. Wel is het zo dat hoe langer de deelnemers met pensioen waren, hoe minder ze sociale contacten via het werk misten, terwijl het gemis van inkomen en status in de jaren na pensioen niet blijkt af te nemen.

Het meemaken van een echtscheiding blijkt gerelateerd te zijn aan de manier waarop pensioenering wordt ervaren. De cijfers in tabel 1 wijzen allereerst op de financiële consequenties van een echtscheiding. Het aandeel ooit gescheiden gepensioneerden dat het inkomen (heel) erg mist is iets groter dan het aandeel continu gehuwden. Wel moet daarbij worden opgemerkt dat ook meer dan de helft van de ooit gescheiden personen hun vroegere inkomen weinig of niet mist. Het missen van de sociale aspecten van het oude werk blijkt vooral veel voor te komen bij gescheiden personen die niet samenwonen met een partner. Iets meer dan 30 procent van de ooit gescheiden gepensioneerden zonder partner zegt de sociale contacten via het werk erg of heel erg te missen, zo'n 38 procent mist de contacten tamelijk erg en iets meer dan 30 procent mist de sociale contacten nauwelijks of helemaal niet. Onder continu gehuwden mist zo'n 16 procent de werkgerelateerde sociale contacten (heel) erg.

Niet alleen gebeurtenissen in de familiesfeer, maar ook in de werksfeer hangen samen met het missen van het oude werk na pensionering. Terwijl het meemaken van een wisseling van werkgever niet samenhangt met het missen van het oude werk, doet het meemaken van opwaartse mobiliteit dat wel. Gepensioneerden die tussen hun 40ste en 50ste carrière hebben gemaakt missen hun inkomen minder dan degenen die in die jaren geen promotie hebben gemaakt. Het verlies aan sociale status weegt vooral relatief zwaar voor degenen die aangeven snel hogerop te zijn gekomen. Ongeveer 9 procent van degenen die snel carrière hebben gemaakt zegt de status van het werk (heel) erg te missen en 16 procent mist het tamelijk erg. Van degenen die geen opwaartse mobiliteit hebben ervaren zegt slechts 3 procent de status (heel) erg te missen en 8 procent mist het tamelijk erg. De redenen waarom gepensioneerden hun oude werk missen blijken dus samen te hangen met hun carrièrepad.

Verleden, heden, toekomst

Gebeurtenissen eerder in het leven hebben gevolgen voor de keuzes en ervaringen rondom pensionering. Niet alleen gebeurtenissen op het gebied van werk zijn van belang, maar ook gebeurtenissen in andere levensdomeinen, zoals op het gebied van gezondheid en familie. Wel moet daarbij de kanttekening worden geplaatst dat levensgebeurtenissen vooral van invloed zijn op pensioenplannen. Aanvullend onderzoek heeft laten zien dat de relaties tussen eerdere levensloopgebeurtenissen en werkelijk pensioengedrag

Tabel 1. Percentage gepensioneerden dat inkomen, sociale contacten via het werk en status (heel) erg mist, naar levensgebeurtenis; volledig gepensioneerden

	Inkomen	Sociale contacten via werk	Status
Totaal	12	18	4
Van werkgever veranderd voor 50 ^{ste}	12	18	3
Niet van werkgever veranderd voor 50 ^{ste}	13	18	4
Ernstige gezondheidsproblemen voor 50 ^{ste}	17	21	3
Geen ernstige gezondheidsproblemen voor 50 ^{ste}	12	17	4
Positie ongeveer gelijk gebleven tussen 40 ^{ste} en 50 ^{ste}	15	20	3
Heel geleidelijk hogerop gekomen tussen 40 ^{ste} en 50 ^{ste}	10	16	4
Heel snel hogerop gekomen tussen 40 ^{ste} en 50 ^{ste}	10	20	9
Gehuwd/ samenwonend, nooit gescheiden	11	16	3
Gehuwd/ samenwonend, ooit gescheiden	17	20	7
Geen partner, nooit gehuwd	10	19	2
Geen partner, ooit gescheiden	19	31	12

Noot: De groep 'geen partner, weduwe/weduwenaar' was erg klein en de cijfers over deze groep worden daarom niet gepresenteerd.
Bron: NIDI Werk en Pensioen Panel, 2006/2007 en 2011.

minder sterk zijn. De onderzochte groep oudere werknemers werd rond pensionering geconfronteerd met een scala aan maatregelen en reorganisaties om het vertrek van de arbeidsmarkt te bespoedigen en dit kan de relaties tussen eerdere levensgebeurtenissen en werkelijke timing van pensionering hebben doorkruist.

Levenslopen zijn de afgelopen decennia aanzienlijk veranderd. Ook de context waarbinnen mensen pensioenbeslissingen nemen verandert sterk. De werknemers die zijn onderzocht in de huidige studie zijn ouder geworden in een maatschappij waar werknemers vroeg met pensioen gingen en gebruik konden maken van relatief ruimhartige uitstredingsregelingen. Huidige en toekomstige ouderen krijgen te maken met beleid gericht op langer doorwerken, toenemende financiële onzekerheid en meer individuele verantwoordelijkheid. Zij krijgen door deze ontwikkelingen wellicht meer ruimte voor zelfsturing, maar ook neemt de individuele verantwoordelijkheid toe om al eerder in de levensloop voorbereidingen te treffen voor pensionering.

Marleen Damman, NIDI,
e-mail: damman@nidi.nl

LITERATUUR:

- Damman, M. (2014), *From employee to retiree: Life histories and retirement in the Netherlands* (Dissertatie). Amsterdam: Amsterdam University Press, 170 p.